

НЕКРОПОЛІТИКА ДЕГУМАНІЗАЦІЇ

У статті досліджується голод як інструмент політичної дії і некрополітики дегуманізації – зведення людини до голого життя, що є специфічним феноменом сучасної цивілізації. Концептуалізація некрополітики здійснюється в контексті її розуміння, запропонованого А. Мбембе. Розвивається теза про доповнення біополітики некрополітикою, коли суверенна влада створює зони смерті, коли саме смерть втілює панування і способи опору йому. Політика визначається як «справа смерті», а суверенність як «право вбивати», що ґрунтується на винятковому стані й відношеннях ворожнечі. Примусова колективізація і штучно створений Голодомор визначаються як втілення некрополітики, що в цілому вписується в імперсько-колоніальний дискурс, що простежується в культурній і економічній політиці Російської імперії, СРСР, і продовжується повномасштабним вторгненням в Україну 2022 року. Зазначається, що некрополітика може розглядатися не лише в діалектичному зв'язку з біополітикою, а й набувати форм нігілістичної регресії, що проступає у війні, геноциді, руйнуванні культурних цінностей тощо, усіх цінностей сучасної західної цивілізації, що втілювалися в проєкціях просвітництва. Наголошується, що саме обмеження людини в базових засобах для життя, в продовольстві спрямоване на остаточну дегуманізацію людини. Некрополітика дегуманізації полягає в зведенні людини до її тілесного/тваринного, голого життя, себто існування в горизонті смерті. Саме тому їжа стає найголовнішою зброєю некрополітики, результатом дії якої є перетворення людини на живого мерця, зомбі, або канібала. Феномен імперської політики й тоталітарних режимів виглядає як довершена логіка некрополітики, що спрямована на знищення людей. Голодна смерть є умовою панування, примусом до покори системі. Висновується, що некрополітика дегуманізує не лише тих, кого перетворює на живих мерців, але і тих, хто панує чи ідентифікується з панівним режимом, відтак вона не є локальною, поширюється на все людство. Голодомор чи війна не можуть бути локалізовані, позаяк будь-яке відсторонення від них поширює на всіх принципи/засади некрополітики дегуманізації.

Ключові слова: некрополітика, біополітика, дегуманізація, голод, Голодомор.

*Ще подих ледве піднімає зруди.
Сутемні лиця, білі сорочки...
– Куди ви, люди!
– Все тепер нікуди. –
Свічки... свічки... і тиша... і свічки...
Ліна Костенко «Маруся Чурай»*

Щорічно кожної четвертої суботи листопаду українці вшановують пам'ять жертв голодоморів. Примусове вилучення зерна в українських селян і створення штучного голоду радянською владою в 1921-1923, 1932-1933 і 1946-1947 роках вже визнане низкою країн як геноцид українського народу. Голод у ХХ столітті став зброєю тоталітарних режимів і колоніалізму, втілюючи базові, онтологічні засади некрополітики, метою якої була дегуманізація і знищення певних верств людей і цілих народів. Варто зазначити, що й сьогодні осмислення засад такої некрополітики є актуальним в контексті війни, розв'язаної російською федерацією безпосередньо проти України і опосередковано проти усього (західного) світу, що проступає в створенні штучної продовольчої кризи, яка особливо загрожує економічно слабо розвиненим країнам [див.: The coming, 2022]. У цій статті ми розглянемо голод як інструмент політичної дії та інструмент некрополітики дегуманізації –

зведення людини до голого життя, що є специфічним феноменом саме сучасної цивілізації. Отже йдеться не про той чи інший історичний випадок, і не про Голодомор в Україні, хоча він, можливо, є показовим втіленням саме некрополітики, а його довге замовчування/забуття (і не лише радянською владою), як і сучасна комеморація, маніфестують його принципове політичне значення¹. Ідеться про розкриття засад *політичного*, які розгортаються в негативній регресії від *годування* до *голодування* – інструментальних практик, позначених префіксами *біо-* і *некро-*.

Поняття некрополітики ввів камерунський історик і політолог Ахілл Мбембе [Mbembe, 2003; Mbembe, 2019], наголошуючи, що в сучасному світі біополітика, що в різні способи контролює життя за допомогою різних дисциплінарних апаратів (як це маніфестував Мішель Фуко) доповнюється некрополітикою, коли влада, реалізуючи свою суверенність, створює зони смерті, коли саме смерть втілює панування і способи опору йому. Отже поняття некрополітики/некровлади пояснюють «різні способи, які в нашому сучасному світі використовуються як зброя в інтересах максимального знищення людей і створення світів смерті, нових і унікальних форм соціального існування, в якому величезна маса населення піддається умовам життя, що надає їм статус живих мерців», аж до того, що «в умовах некровлади межі між опором і самогубством, жертвою та спокутою, мученицькою смертю та свободою стираються» [Mbembe, 2003, р. 40].

Мбембе зазначає, що «остаточне вираження суверенності значною мірою полягає у владі та здатності визначати, хто може жити, а хто має померти. <...> Здійснювати суверенітет означає здійснювати контроль над смертністю й визначати життя як прояв і маніфестацію влади» [Mbembe, 2003, р. 11-12]. Мбембе вибудовує своє бачення некрополітики, рухаючись від негативної діалектики Г. В. Ф. Гегеля, трансгресивного тлумачення суверенності Ж. Батая, через поняття біовлади М. Фуко і виняткового/надзвичайного стану Дж. Агамбена. Зрештою це дало змогу визначити *політику як «справу смерті»*, а суверенність як «право вбивати», «нормативність» якого ґрунтується на винятковому стані й відношеннях ворожнечі, коли «влада (і не обов'язково державна) постійно посилюється та апелює до винятків, надзвичайних ситуацій та вигаданих понять» на зразок ворога [Mbembe, 2003, р. 16]. Звісно нацизм, расизм, імперіалізм, колоніалізм є втіленням такої некрополітики. Втім і марксистський проєкт руйнування класового суспільства, що реалізує «так звану логіку історії», за визначенням є насильницьким, що і спостерігається в таких формах, як «мілітаризація праці, знищення різниці між державою та суспільством і революційний терор», які в цілому були «спрямовані на викорінення основної людської умови множинності» [Mbembe, 2003, р. 20].

Як приклад надзвичайного/виняткового стану і практику застосування біополітичних експериментів Мбембе очікувано розглядає рабство і власне структуру плантаційної системи, які демонструють символічну і парадоксальну фігуру надзвичайного стану. Рабський стан розуміється як «результат потрійної втрати: втрати «дому», втрати прав на своє тіло та втрати політичного статусу. Ця потрійна втрата тотожна абсолютному домінуванню, натальному відчуженню й соціальній смерті (повному вигнанню за межі людства)» [Mbembe, 2003, р. 21]. Раб знаходиться в дегуманізованому, уречевленому стані: «Як знаряддя праці раб має ціну. Як властивість, він або вона має цінність. Його або її праця потрібна й використовується. Отже, раб залишається живим, але в стані травми, у фантомному світі жахів, інтенсивної жорстокості й ненормативної лексики. <...> Рабське життя багато в чому є формою смерті в житті» [Mbembe, 2003, р. 21].

Примусова колективізація і штучно створений Голодомор, без сумніву, є втіленням некрополітики, яка в цілому вписується в імперсько-колоніальний дискурс, що простежується в культурній і економічній політиці щодо українців (зрештою і до інших народів) як Російської імперії, так і СРСР [див.: Hrynevych, 2021], і продовжується

¹ Принциповість визначення поняття Голодомору й геноциду дискутується і політиками, й науковцями [див.: Журженко, 2015], а в контексті злочинів російської військової агресії після повномасштабного вторгнення в Україну 2022 року набуває додаткової значущості.

повномасштабним вторгненням 2022 року. Втім, якщо в перспективі колоніалізму некрополітику можна розглядати в діалектичному зв'язку з біополітикою, російський прецедент/експеримент демонструє нігілістичну регресію некрополітики, що проступає у війні, геноциді, руйнуванні культурних цінностей тощо, саме тих цінностей сучасної західної цивілізації, що втілювалися в проєкціях просвітництва¹.

Слід звернути увагу, що Просвітництво сформувало три перспективи сучасного розвитку або соціокультурні медіації, які постійно переплітаються і зрештою поєднуються: соціальний договір, що форматується медіумом мови, ринковий обмін, що форматується медіумом грошей, і сенсуальна емансипація, що форматується медіумом сексу. Відтак утворився соціокультурний простір, який складають: свобода слова, що дає змогу реалізувати людині її здатність домовлятися, репрезентувати, фантазувати, мислити тощо; свобода ринку, що уможливає реалізацію творчих прагнень і споживацьких бажань людини; сексуальна свобода, що дає змогу будувати стосунки з іншими, керуючись власними відчуттями/симпатіями. Це був *якісний* антропологічний зсув, що визначає становлення сучасної людини, в контексті того хай і біополітичного простору, що конститується правом на життя і можливістю/перспективою якісного людського життя. Звісно ці перспективи не були чистими, їх реалізація не обходилася без експесів, криз, вони були затьмарені війнами, революціями, експлуатацією робітників, колоніалізмом тощо. Втім саме на них орієнтувався західний світ, принаймні його інтелектуальні еліти.

З цими медіаціями пов'язані і добре відомі практики (соціальні, культурні, освітні), що полягають в різних способах обмеження, контролю, спротиву: обмеження свободи слова; існування прошарків людей, яких не чують (мовчазна більшість чи меншина); мовчання, як спротив (політичний/мистецький); обмеження ринку, планова економіка, податки; обмеження прав сексуальних меншин, сексуальне насилля, або протестне оголення тощо. Втім це все знаходиться в площині модерного виміру людського буття, хоча й може призводити до практик виключення класів, націй, гендерів за межі повноцінного людського життя, може робити життя нестерпним, обертати його на смерть. Зрештою біополітика, як показує той-таки Мбембе, завжди межує з некрополітикою, хай яким – діалектичним чи трансгресивним – є її здійснення.

Слід зробити два зауваження щодо радянського контексту і особливостей того, що відбувалося на українських землях. Перші роки після більшовицької революції справді характеризувалися певними намаганнями вписати советізовану імперію в модерний світ: це і створення рад, і свобода творчості (пожвавлення модерністських рухів у мистецтві, навіть українізація 1920-х років вписується сюди), і більш-менш вільні дискусії навіть щодо марксистської думки; це і нова економічна політика з елементами вільного ринку; це і безпрецедентна сексуальна свобода (гендерна рівність, вільний шлюб, аборти). Втім, ленінська політика щодо України лишалася імперською і вписувалася в ту саму парадигму центр–периферія, що засвідчує її неухильна орієнтація на вивезення сільськогосподарської продукції (зокрема зерна) до центру й потім на експорт. Сталінізм з обмеженнями свободи слова (по суті в країні встановилася партійна цензура), колективізацією, демографічною політикою (депортація цілих народів) руйнує всі зачатки тієї просвітницької перспективи в цілому. В Україні все це втілюється в розстріляному українському відродженні й Голодоморі, які дійсно варто розглядати як продовження імперської колоніальної некрополітики, формами якої були відомі акти про заборону української мови/друкарства

¹ Зрештою некрополітика поширюється і на самих росіян. Це добре розглядає в своєму есеї Куба Бенедичак, зауважуючи, що «смерть стала складовою російської економіки, сімейного й суспільного життя і передусім новим класом суспільного договору між кремлівською авторитарною владою та російськими громадянами. Це не що інше, як некрополітика або навіть некросакралізація російської влади, оскільки остання піднімає на державний прапор присягу «допоки смерть не розлучить нас», вимагаючи від росіян сприймати її максимально буквально. <...> Путінська некрополітика – це ще один в історії Росії масштабний й антигуманний експеримент, якому влада піддає своїх громадян, випробовуючи їх на людяність. Вона запитує, чи відадуть вони життя близьких у її лапи за хорошу зарплату і лотерейний квиток. І багато хто піддається спокусі, бо така правда про людей, які живуть у бідності» [Куба Бенедичак, 2023].

(що не давали людині висловлюватися й реалізовувати себе у власному мовленні), визначення характеру економіки України, зокрема й сільського господарства, потребами імперського центру, демографічна політика, що також містили ознаки геноциду.

Однак вочевидь некрополітичний характер цих дій розкривається саме в обмеженні/позбавленні людини базових засобів для життя, себто продовольства, їжі, що спрямовано на остаточну/практичну дегуманізацію¹ людини. Некрополітика дегуманізації полягає в зведенні людини до її тілесного/тваринного або, мовою Агамбена, голого життя, ба більше – звуження самого «життя» до однієї-єдиної потреби. Досягти цього можна знижуючи якість життя аж до виживання – тобто *існування в горизонті смерті*. Саме тому їжа стає найголовнішою зброєю некрополітики, результатом дії якої є перетворення людини на живого мерця, зомбі, або кнібала. П. Россі зауважує: «Для того щоб добре почуватися, нам необхідно приблизно 2000 калорій на добу. В країнах Західної Європи ми споживаємо близько 2900 калорій. Майже третина світового населення їсть менше 2000 калорій, а 30 відсотків з цієї третини (їдеться про 500 мільйонів осіб) споживає менше 1500 калорій на добу, тобто страждає від голоду, це означає, що їхнє тіло кнібалізує саме себе. Симптомами такого стану є надмірна худорлявість, надутий живіт, апатія, в'янення шкіри, слабкість м'язів, депресивний стан нервової системи, слабка протидія організму захворюванням, які нарешті закінчуються смертю в результаті недоїдання. Майже через півстоліття після так званої Зеленої Революції, як вказується у звіті Інституту всесвітнього спостереження від січня 2011 року, «велика частина людської сім'ї досі страждає від хронічного недоїдання», і, незважаючи на інвестиції у сільське господарство з боку держав, міжнародних організацій, різних фондів, ще й досі незрозуміло, що саме треба зробити, щоб допомогти 925 мільйонам осіб, що недоїдають» [Россі, 2018, с. 57-58]. Повноцінне, якісне людське життя, таке, що варте, аби бути прожитим розпочинається, коли людина може відволіктися/абстрагуватися від природних потреб свого тіла. Смак, творчість, мислення, розвиток, повноцінна комунікація, навіть емпатія зрештою виникають внаслідок більш-менш щасливого життя².

Певною мірою це розуміння закладено в самих засадах політичного. На поверхні влада/володарювання виглядає як (видає себе за) годування підлеглих³, себто вказує на те, що від початку є біополітичним феноменом. Добре відомим є середньовічний ритуал

¹ Варто зауважити, що поняття дегуманізації доволі складне, багаторівневе й багатопланове [див.: The Routledge..., 2021]. Втім важливим є теоретичний, наративний, дискурсивний аспект (який розповсюджується в мові повсякденного життя, в побутових образах) дегуманізації, що полягає в стигматизації дегуманізованої людини *не*людськими (приміром, звірячими) знаками/образами, що наочно втілюється пропагандою. Цей дискурс, наприклад, присутній в нацистській пропаганді, або в радянській політичній риторикі, як от в промові Й. Сталіна «Про роботу на селі» від 11 січня 1933 р. Тут Сталін з властивою йому іронією, розкриває кілька рівнів дегуманізованого образу ворога, зауважуючи, що не варто вже шукати класового ворога/куркуля (до речі, етимологія цього українського еквівалента російському «кулак» вочевидь викликає аналогію з чимось звірячим) поза колгоспами «у вигляді людей із звірячою фізіономією, з величезними зубами, з товстою шиєю, з обрізом у руках», себто «як його знаємо з плакатів», бо вони тепер «здебільшого люди «тихі», «солоденькі», майже «святі», зсередини колгоспу ведуть «саботажницьку і шкідницьку роботу». Він додає: «Щоб розгледіти такого спритного ворога і не піддатися демагогії, треба мати революційну пильність, треба мати здатність зірвати маску з ворога і показати колгоспникам його справжнє, контрреволюційне лице. Але чи багато є у нас на селі комуністів, які мають ці якості? Комуністи нерідко не тільки не викривають таких класових ворогів, а навпаки самі піддаються їхній шахрайській демагогії і плентаються за ними в хвості» [Сталін, 1951, с. 228-229]. Як бачимо, йдеться про звіра/шкідника під маскою людини, якого слід вистежити і вполювати.

² Насправді варто відмовитися від бачення продуктивності чи корисності в аскетичному обмеженні, що особливо пропагувалося релігіями, зокрема християнством, або дискурсами на зразок «голодний митець», що відповідали експлуатації часів первинного накопичення капіталу. Власне це все продовження репресивних і примітивних практик виховання, коли привчають до порядку/покорі через позбавлення солодкого або їжі як такої – практик, які тягнуться від архаїчних ритуалів.

³ Ймовірно це відбиває й етимологія українського дієслова «годувати», що відсилає до святкового бенкету, чагування – власне застільних ритуалів, які, як доводив Клод Леві-Стросс, покладені в основу формування соціального порядку.

омажу, який супроводжувався вкладанням рук у руки, що символізує не лише те, що васал ставав людиною сеньйора, але й годування сеньйорами своїх васалів. Він демонструє принципи побудови влади/панування як годування. Звісно, в реальності сеньйор мав владу, бо володів власне життям васала, (нібито) годуючи його. Капіталізм так само демонструє свою владу через піклування, а не експлуатацію. Капіталістична біополітика виходить із необхідності підтримки життя робітника, відновлення його як робочої сили. Організація харчування на підприємствах, їдальні для робітників це добре демонструють. Утім, ці практики породжують і такі форми протесту, як політичні голодовки, що маніфестують відмову від вдаваних подачок влади, постають як рухи емансипації. До речі, саме в подібному контексті показовим є примусове харчування протестувальників, що якраз і конститує біополітичний порядок.

Однак кризові політичні ситуації за капіталізму так само деінде призводили до зниження рівня/якості харчування й голоду¹. Відомі також приклади облоги/блокади міст, коли саме через голод як зброю здійснювали підкорення. Втім феномен імперської політики й тоталітарних режимів ХХ століття виглядає як довершена логіка некрополітики, що спрямована саме на знищення певних людей. Саме голодна смерть має змусити підкоритися системі, себто якщо людина не підкорюється, вона має померти. – І найстрашнішою смертю, позбавлена людських умов/утілень життя. Некрополітичні режими і практики, нажаль, не зникли й сьогодні. Дослідниця голодів 1920-1930-х років в Україні Людмила Гриневиц, порівнюючи сталінську та путінську політику, зауважує: «Ця практика використання їжі як зброї, вона, на превеликий жаль, нині є не тільки в цій війні, але якщо ми візьмемо Ємен чи Сирію, ці практики, на жаль, актуалізовані». В структурному плані, на її слушну думку, йдеться «про нищення економічного потенціалу країни-жертви» і «руйнацію ринків» [Професор, 2022]. Способи можуть бути різними: порожні магазини, обмеження пересування, вивезення продовольства, руйнування елеваторів чи продуктових складів, мінування полів тощо, проте їхня некрополітична спрямованість є очевидною. Варто зауважити, що доведення до голодної смерті людей/народів (у єврейських гетто, концтаборах, чи цілих країнах, як от за Голодомору) є *практичним* втіленням некрополітичної/дегуманізаційної *теорії*. І в усіх таких випадках йдеться виключно про базис будь-якого панування: створення горизонту смерті має піднести суверенність володаря². В тому процесі завжди постає фігура архаїчної ритуальної жертви. І йдеться тут уже не про символічний обмін з мертвими, а про реальне *забуття живих* (приховування, замовчування своїх злочинів нацистами або радянською вдалою, як і витіснення зі пам'яті жахів тими, що вижили, це засвідчує).

Людина відкривається світові, відкривається іншому: в дарунку, в творчості, в мові/спілкуванні, в коханні, навіть в протесті. Але для усього цього вона має мати силу, бути сама наповнена життям. Знесилена голодом людина на все це не здатна. Відтак вона позбавляється *сото* людських ознак, дегуманізується. Звісно, коли йдеться про «*сото*» і далі «*де*», ми маємо виходити не з (не)певних абстракцій, а чіткого їх визначення. Адже маємо усвідомлювати, що *людина* є певним історичним конструктом, формування якого зрештою вилилося в «тезу про винятковість людини», що закріплюється й у понятті/історії гуманізму, й у модерних проєкціях людинності/людяності. Можна казати що стан людини постає як *винятковий*, що втілюється в усіх проявах інструментальної дії розуму, аж до руйнування природи й саморуйнування. Отже варто наголошувати, що й проєкти «гуманізму», й проєкти «нової» людини не були позбавлені (діалектичної або

¹ Проблеми голоду, недоїдання, продовольчої безпеки, зрештою, дуже далекі від вирішення й у просторі сучасної глобальної економіки, навіть за існування таких організацій, як «Всесвітня продовольча програма», «Продовольча та сільськогосподарська організація ООН», «Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку» тощо [див.: Adams, 2021].

² Це зокрема доводить російська агресія, коли спочатку вщент руйнуються українські міста, а потім пропаганда показує, як людям на руїни привозять «гуманітарну допомогу».

трансресивної) негативності, ба більше – утверджувалися через виключення/дегуманізацію¹.

Утім виклик, який постає перед людиною сьогодні має свою специфіку. Біополітична тенденція, що характеризує західні проєкції полягає в намаганні відхилити фігуру людини як винятку/виняткового стану і поширити гуманізацію, або, краще сказати, залучити до людського виміру середовище/світ/інших – себто йдеться про *інклюзивну стратегію*, що прослідковується в об'єкт орієнтованій онтології, екологічній свідомості, еко-сексуальності, гендерній множинності, соціальних мережах тощо, аж до відомої фігури постлюдини. Саме їй протистойть некрополітика традиціоналістських фундаменталістських *рескцій*, що відверто виключають людину, посилаючись на бога чи на якусь надлюдську/надприродну сутність, що має визначати параметри «життя» в горизонті смерті².

Відтак некрополітика дегуманізує не лише тих, кого перетворює на живих мерців, але і тих, хто панує чи ідентифікується з панівним режимом існування в горизонті смерті. Ба більше, вона ніколи не є локальною, вона поширюється на все людство, загрожує людяності в цілому. Некрополітичне нищення народів, класів, окремих людей є загальним знищенням людства. Відтак недостатньо зосереджуватися на комеморації трагічних локусів, співчутті, стражданнях конкретних людей, чи подієвості виключення. Недостатньо також засуджувати окремих виконавців чи навіть відверто некрополітичні режими, варто шукати шляхи й способи долання навіть натяків на біо(некро)політичне підґрунтя влади. Відповідальність завжди є спільною. Голодомор чи війна *не можуть бути локалізовані*, позаяк будь-яке відсторонення від них *поширює* на всіх принципи/засади некрополітики дегуманізації.

І вже як на останок звертатися до того, що філософи схильні визначати за найвищий прояв/гаунок людського буття – мислення, – голод і війна (їх постійне повернення, ба навіть тривання) знесилюють і його. Ален Бадью зауважив: «те, що непомислено, залишається, <...> повторення можна запобігти завдяки думці, а не пам'яті» [Бадью, 2014, с. 25]. Однак дієвість, як і подієвість, думки, філософської як і громадської, наразі й політекономічної, має виводити з тенет біонекрополітичних ідеологій/практик. Але їх викорінення може відбуватися лише в самій дійсності, в діях, що втілюють наше прагнення (не)можливого – знезброснення режимів, що живляться цими ідеологіями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Бадью А. *Століття* / пер. з франц. А. Рєпа. Львів: Кальварія; Київ: Ніка-Центр, 2014. 304 с.

¹ «З історичного погляду дегуманізація є темною стороною гуманізму. Оскільки останній в основному належить до історії інтелектуальних традицій, що походять від грецької античності (їх умовно називають «Заходом»), дегуманізація також стосується їх, хоча вона існує й в інших традиціях» [The Routledge..., 2021, р. xvii]. Застереження щодо цього є чи не провідною темою політичної філософії після Другої світової війни. Варто згадати і критику гуманізмів Мартіна Гайдеггера [Heidegger, 1976], і викриття діалектики просвітництва Теодора Адорно, Макса Горкхаймера [Max Horkheimer, 2017], і зауваження щодо нацистського «гуманізму» Філіпа Лаку-Лабарта [Lacoue-Labarthe, 1988], і Алена Бадью, який, викриваючи ХХ століття зокрема як століття, що «захопилося ідеєю змінити людину, створити нову людину», слушно зауважив: «Творення нової людини завжди доходить до того, що треба знищити минулу людину» [Бадью, 2014, с. 31].

² Продовольчі кризи, голод, терор і нарешті війна є необхідним середовищем їх існування. Зрештою вони будують і відповідну форму/структуру державності – саме *радикалізовану* державу безпеки (state of insecurity), як її називає Мбембе, яка «процвітає через стан незахищеності», який ігучно створюється як умова для функціонування такої держави. Відтак саме війна необхідна для легітимації і підтримки існування такої держави, яка так само має глобальний характер в просторі, а її «театром дії є саме повсякденне життя», і яка має постійно тривати в часі, мобілізуючи і знесилюючи величезні психічні й фізичні людські ресурси [пор.: Mbembe, 2019, р. 54]. Зрештою вона віддаляє нас і від базової можливості втілити в життя щось на зразок «парадигми їжі як спільного надбання», «декомодифікації та спільного використання їжі (і всієї продовольчої системи як ширшої мети)», що «відкрис перехід до нового харчового режиму, в якому першість належить її абсолютній потребі для людей (харчування + культура + громада), а не максимізації прибутку» [Routledge..., 2019, р. xiii].

Журженко Т. Вшановуючи голод як геноцид: суперечливі значення меморіалів жертвам Голодомору. *Україна Модерна*. 26.11.2015. <https://uamoderna.com/md/zhurzhenko-holodomor-memorials/>

Куба Бенедичак, Некрополітика Кремля. *ZAXID.NET*. 2023. 11 січня. https://zaxid.net/nekropolitika_kremlja_n1555923

Професор Людмила Гриневиц: Путін, як і Сталін під час Голодомору, використовує їжу як зброю / Матеріал підготував Назар Олійник. *Аргумент*. 2022.11.05. <https://argumentua.com/stati/profesor-lyudmila-grinevich-put-n-yak-stal-n-p-d-chas-golodomoru-vikoristovu-zhu-yak-zbroyu>

Россі П. *Їсти. Потреба, бажання, одержимість* / пер. з італ. Л. Котляр. Львів: Видавництво Анетти Антоненко, Київ: Ніка-Центр, 2018. 150 с.

Сталін Й. *Твори*. Том 13: липень 1930 – січень 1934. Київ, 1951. 415 с.

Adams F. *The Right to Food. The Global Campaign to End Hunger and Malnutrition*. Palgrave Macmillan, 2021. 194 p.

Heidegger M. Brief über den Humanismus. *Gesamtausgabe. I. Abteilung. B. 9: Wegmarken (1919-1961)*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann Verlag, 1976. S. 313-336.

Hrynevych L. Stalin's Faminogenic Policies in Ukraine: The Imperial Discourse. *East/West: Journal of Ukrainian Studies*. 2021. Vol. VIII. No.1. P. 99-143. DOI: <https://doi.org/10.21226/ewjus641>

Lacoue-Labarthe Ph. *La Fiction du politique: Heidegger, l'art et la politique*. Paris: Bourgois, 1988. 187 p.

Max Horkheimer/Theodor W. Adorno: *Dialektik der Aufklärung* / Ed. Gunnar Hindrichs. (Klassiker Auslegen 63). Berlin: Walter de Gruyter, 2017. 224 s.

Mbembe A. Necropolitics / transl. L. Meintjes. *Public Culture*. 2003. Vol. 15. № 1. P. 11–40.

Mbembe A. Necropolitics / transl. Steven Corcoran. Durham, London: Duke University Press, 2019. 213 p.

Routledge Handbook of Food as a Commons / Edited by Jose Luis Vivero-Pol, Tomaso Ferrando, Olivier De Schutter and Ugo Mattei. London, New York: Routledge, 2019. 395 p.

The coming food catastrophe / editorial. *The Economist*. 2022. May. 19. <https://www.economist.com/leaders/2022/05/19/the-coming-food-catastrophe>

The Routledge Handbook of Dehumanization / Edited by Maria Kronfeldner. London, New York: Routledge, 2021. xix+403 p.

Перепелиця Олег Миколайович

доктор філософських наук,

завідувач кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора Й. Б. Шада

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна

E-mail: o.perepelytsia@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9825-7573>

Храброва Ольга Вікторівна

кандидат філософських наук,

доцент кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора Й. Б. Шада

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна

E-mail: o.khrabrova@karazin.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2614-1066>

Стаття надійшла до редакції: 06.08.2023

Схвалено до друку: 07.10.2023

NECROPOLITICS OF DEHUMANIZATION

Perepelytsia Oleh M.

D.Sc.in Philosophy, Head of the Department of Theoretical and Practical Philosophy named after Professor J. B. Schad

V.N. Karazin Kharkiv National University

4, Svobody sq., 61022, Kharkiv, Ukraine

E-mail: o.perepelytsia@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9825-7573>

Khrabrova Olha V.

PhD in philosophy, associate Professor of the Department of Theoretical and Practical Philosophy named after Professor J. B. Schad

V. N. Karazin Kharkiv National University

4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine

E-mail: o.khrabrova@karazin.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2614-1066>

ABSTRACT

The article examines hunger as a tool of political action and necropolitics of dehumanization - reducing a person to bare life, which is a specific phenomenon of modern civilization. Conceptualization of necropolitics is carried out in the context of its understanding proposed by A. Mbembe. A thesis is being developed about supplementing biopolitics with necropolitics, when sovereign power creates zones of death, when it is death that embodies domination and ways of resisting it. Politics is defined as the "work of death" and sovereignty as the "right to kill", which is based on the exceptional state and relations of enmity. Forced collectivization and the artificially created Holodomor are defined as the embodiment of necropolitics, which in general fits into the imperial-colonial discourse, which can be traced in the cultural and economic policy of the Russian Empire, the USSR, and continues with the full-scale invasion of Ukraine in 2022. It is noted that necropolitics can be considered not only in a dialectical connection with biopolitics, but also take the form of nihilistic regression, which is manifested in war, genocide, the destruction of cultural values, etc., of all the values of modern Western civilization that were embodied in the projections of the Enlightenment. It is emphasized that the very limitation of a person in the basic means of life, in food, is aimed at the final dehumanization of a human. The necropolitics of dehumanization consists in reducing a person to his bodily/animal, bare life, that is, existence in the horizon of death. That is why food becomes the most important weapon of the necropower, the result of which is the transformation of a person into a living dead, a zombie, or a cannibal. The phenomenon of imperial politics and totalitarian regimes looks like the perfected logic of necropolitics aimed at destroying human. Hunger is a condition of domination, a compulsion to obey the system. It is concluded that necropolitics dehumanizes not only those whom it turns into the living dead, but also those who rule or identify with the ruling regime, so it is not local, it extends to all of humanity. Holodomor or war cannot be localized, since any detachment from them extends to all the principles/basis of the necropolitics of dehumanization.

Keywords: *necropolitics, biopolitics, dehumanization, hunger, Holodomor.*

REFERENCES

- Adams F. (2021). *The Right to Food. The Global Campaign to End Hunger and Malnutrition*. Palgrave Macmillan.
- Badiou A. (2014). *The Century* / trans. A. Ryepa. Lviv: Calvary; Kyiv: Nika-Center. (In Ukrainian).
- Heidegger M. (1976). Brief über den Humanismus. *Gesamtausgabe. I. Abteilung. B. 9: Wegmarken* (1919-1961). Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann Verlag, 313-336.
- Hrynevych, L. (2021). Stalin's Faminogenic Policies in Ukraine: The Imperial Discourse. *East/West: Journal of Ukrainian Studies*, VIII, 1, 99-143. DOI: <https://doi.org/10.21226/ewjus641>

- Kuba Benedychak (2023). Necropolitics of the Kremlin. *ZAXID.NET*. 11.01. https://zaxid.net/nekropolitika_kremlya_n1555923 (In Ukrainian).
- Lacoue-Labarthe Ph. (1988). *La Fiction du politique: Heidegger, l'art et la politique*. Paris: Bourgois. (In French).
- Max Horkheimer/Theodor W. Adorno (2017). *Dialektik der Aufklärung* / Ed. Gunnar Hindrichs. (Klassiker Auslegen 63). Berlin: Walter de Gruyter.
- Mbembe, A. (2003). Necropolitics / transl. L. Meintjes. *Public Culture*, 15, 1, 11–40.
- Mbembe, A. (2019). *Necropolitics* / transl. Steven Corcoran. Durham, London: Duke University Press.
- Professor Lyudmila Hrynevych: Putin, like Stalin during the Holodomor, uses food as a weapon. (2022). / The material by Nazar Oliynyk. *Argument*. 2022.11.05. <https://argumentua.com/stati/profesor-lyudmila-grinevich-put-n-yak-stal-n-p-d-chas-golodomoru-vikoristovu-zhu-yak-zbroyu> (In Ukrainian).
- Rossi, P. (2018). *Eat. Need, desire, obsession* / trans. from Italian L. Kotlyar. Lviv: Anetta Antonenko Publishing House, Kyiv: Nika-Center. (In Ukrainian).
- Routledge Handbook of Food as a Commons*. (2019). Edited by Jose Luis Vivero-Pol, Tomaso Ferrando, Olivier De Schutter and Ugo Mattei. London, New York: Routledge.
- Stalin, J. (1951). *Works*. Volume 13: July 1930 - January 1934. Kyiv. (In Ukrainian).
- The coming food catastrophe / Editorial. (2022). *The Economist*. May. 19. <https://www.economist.com/leaders/2022/05/19/the-coming-food-catastrophe>
- The Routledge Handbook of Dehumanization* (2021). Edited by Maria Kronfeldner. London, New York: Routledge.
- Zhurzhenko, T. (2015). Commemorating Famine as Genocide: The Conflicting Meanings of Memorials to the Victims of the Holodomor. *Modern Ukraine*. 26.11.2015. <https://uamoderna.com/md/zhurzhenko-holodomor-memorials/>(In Ukrainian).

Article arrived: 06.08.2023

Accepted: 07.09.2023